

Witold NIEMIEC

Zakład Oczyszczania i Ochrony Wód, Politechnika Rzeszowska
Department of Water Purification and Protection, Rzeszów University of Technology

Agroturystyka i uzdrowiska Agrotourism and spas

Słowa kluczowe: agroturystyka, obsługa gości, skład agroturystów, rozwój zrównoważony

Key words: agrotourism, visitors service, composition of agrovisitors, balanced development

Wprowadzenie

Uwarunkowania rozwoju polskiej agroturystyki są w zasadzie podobne jak w innych krajach UE i sprowadzają się głównie do przesłanek ekonomicznych. W Polsce szacuje się liczbę gospodarstw rolnych na około 2 miliony (o powierzchni powyżej 1 ha, o przeciętnym areale 7 ha – Kandefer 2002), a ponad 60% gospodarstw utrzymuje się z dochodów pochodzących spoza rolnictwa. Wydajność pracy (tradycyjne technologie oparte na pracy ręcznej) jest mniejsza około 2,5 razy niż w innych działach gospodarki narodowej, a ponad 70% gospodarstw rolnych nie ma określonego profilu produkcji. W wyniku otwarcia kraju w rolnictwie, które musi konkurować z zachodnioeuropejskim i światowym, już widać podobne pro-

blemy jak w krajach o rozwiniętym, zazwyczaj uprzemysłowionym rolnictwie, tzn.:

- nadmiar żywności,
- niska jej jakość,
- kłopoty ze zbytem,
- zanieczyszczenie środowiska,
- słabnąca kondycja zdrowotna społeczeństwa.

Agroturystyka realizowana jako przykład wielofunkcyjnego rozwoju wsi ma za zadanie tworzenie dodatkowych źródeł dochodu poza rolnictwem, bez opuszczania miejsca zamieszkania, i uruchomienie tkwiących na wsi zasobów pracy. Duże zainteresowanie odpoczynkiem w środowisku wiejskim objawiane przez mieszkańców miast wynika:

- ze zmiany w upodobaniach i zachowaniach turystów,
- z promocji tej formy turystyki w celu aktywizacji i rozwoju ekonomicznego rejonów wiejskich,
- ze strategii decentralizacji turystyki europejskiej,
- ze wzrastającego zagrożenia terroryzmem.

W celu zharmonizowania oczekiwań każdej ze stron przedsięwzięcia agroturystycznego ofertodawcy – rolnicy powinni zachować podstawowe kryteria ogólne świadczenia usług turystycznych:

- zapewnić różne typy zakwaterowania, zgodne ze standardami w zakresie wyposażenia pomieszczeń i ich obsługi,
- zapewnić różnorodne formy wypoczynku i rekreacji,
- umożliwić bezpośredni zakup produktów rolniczych, wyrobów sztuki ludowej i rzemiosła,
- ochraniać naturalne środowisko w trakcie kontaktu z wypoczywającymi,
- umożliwiać udział w świadczeniu usług innym członkom społeczności wiejskiej (efekt mnożnikowy),
- rozwijać infrastrukturę wiejską służącą przyjezdnym i ułatwiającą funkcjonowanie mieszkańcom wsi.

W kraju w praktyce usługi agroturystyczne świadczone są w przeważającym procencie przez rolników, ale jest też spora grupa osób głównie mieszkających w miastach, dla których jest to forma działalności gospodarczej prowadzonej w środowisku wiejskim. Obiekty tak eksploatowane cechują się zazwyczaj dobrym wyposażeniem pomieszczeń, rozwiniętą infrastrukturą w obejściu, ale słabą działalnością rolniczą, ponieważ istotne dochody płyną z innej działalności, niemającej nic wspólnego z rolnictwem.

2. Charakterystyka agroturystów

Agroturystyka rozwija się intensywnie w Europie od lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia jako forma alternatywnego wypoczynku w towarzystwie rodziny, blisko środowiska naturalnego i w pobliżu produkcji rolniczej. Szacuje się, iż z tej formy wypoczynku korzysta około 25% mieszkańców Europy Zachodniej (Biliński i Niemiec 2001, Prace badawcze... 2003).

W Polsce początków agroturystyki można dopatrywać się już u schyłku XVIII wieku, w formie letnich wyjazdów z miast na wieś do rodziny lub do pensjonatów (okolice Warszawy). W latach siedemdziesiątych XX wieku, pojawiło się określenie „wczasy pod gruszą”, które jest używane do dzisiaj i oznacza dotacje do pracowniczych urlopów wypoczynkowych stosowanych przez niektóre podmioty gospodarcze. Z początkiem lat dziewięćdziesiątych XX wieku obwarowano tę formę wypoczynku rygorami administracyjnymi, najogólniej w zakresie liczby miejsc i sposobu świadczenia usług przez rolników na terenie własnych gospodarstw. Wobec rozwijającej się tendencji spędzania wolnego czasu w środowisku wiejskim z różnych przyczyn (ekonomicznych, zdrowotnych – żywność, ogólnoświatowego terroryzmu) agroturystyka również coraz bardziej uwzględniać musi wymogi rynku w zakresie konkurencji. W tabeli 1 przedstawiono rozwój sytuacji w zakresie usług turystycznych na wsi.

TABELA 1. Usługi turystyczne na wsi w latach 1998–2005 (Informacja o działaniach... 2001)
 TABLE 1. Villages tourism services in 1998–2005 (Information about activities... 2001)

Wyszczególnienie Specification	1998	1999	2000	2005
Liczba gospodarstw ogółem, w tym:	7 793	9 159	11 260	18 043
agroturystyka	3 959	4 693	5 789	10 543
turystyka wiejska	4 034	4 466	5 479	7 500
Liczba miejsc noclegowych, w tym:	91 594	105 109	126 389	174 440
agroturystyka	32 550	40 129	51 589	80 455
turystyka wiejska	59 044	64 986	74 800	93 985
Liczba osób korzystających ogółem w tym:	526 191	849 332	940 390	–
agroturystyka	219 935	286 484	342 035	–
turystyka wiejska	306 256	562 848	598 355	–

Badania ankietowe przeprowadzone przez Strzembickiego (2002) ukazały w przypadku gospodarstw agroturystycznych usytuowanych na Warmii i Mazurach przekrój społeczny korzystających z wypoczynku w gospodarstwach. Ze względu na wiek w grupie osób 30–50 lat odpoczywających było ponad 60%. Wyniki badań wykazały, iż osoby starsze, po 60 roku życia, nie stanowią najliczniejszej grupy, jak to się powszechnie przyjmuje. W grupie do 29 roku życia odsetek odpoczywających był czterokrotnie wyższy. Ze względu na wykształcenie, osoby z wyższym (51,7%) i średnim (42,6%) dominowały wśród agroturystów. Udział osób ze względu na wykonywany zawód: należących do kadry kierowniczej (15,5%), wolne zawody (12,1%), przedsiębiorcy (10,1%). Udział emerytów i rencistów (10,1%) był wyższy niż robotników (2,4%), a studentów najniższy (ok. 0,5%). Ze względu na sytuację materialną respondentów udział osób o bardzo dobrej sytuacji materialnej wynosił 9,7%, dobrej 44,4%, dostatecznej 11,1%, złej 1,4%. Wspólnym mianow-

nikiem łączącym ankietowanych była chęć odpoczynku w ciszy i spokoju, w łączności z przyrodą, w towarzystwie najbliższych członków rodziny.

Gospodarstwa agroturystyczne zapleczem uzdrowisk

Podobnie jak w większości działów gospodarki narodowej, trwają też przekształcenia w resorcie zdrowia, któremu podlegają uzdrowiska. Wielokrotnie podejmowane próby uchwalenia nowej ustawy o uzdrowiskach nie powiodły się i aktualnie obowiązuje ustawa o uzdrowiskach z 1966 roku. Miejscowości uzdrowiskowych w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku było około 50. Aktualnie w wyniku zmian i działań, mających na uwadze uporządkowanie problemu, zarejestrowanych jest 41 gmin z uzdrowiskami statutowymi (Prace badawcze... 2003).

W zdecydowanej większości przypadków polskie uzdrowiska otoczone są wsiami, w których rozwija się agroturystyka. W poszukiwaniu nowej roli uzdrowisk na zmieniającym się rynku

usług leczniczych oraz transformacji wsi polskiej można zaproponować lokalnym samorządom połączenie działań w celu osiągnięcia lepszej konkurencyjności na rynku usług leczniczo-wypoczynkowych. Dominująca lecznicza funkcja uzdrowisk w latach ubiegłych ulega zgodnie z trendami europejskimi transformacji w kierunku wzbogacenia jej o funkcje turystyczną i rekreacyjno-wypoczynkową (Trzcińska 2003, Niemiec 2003).

W opracowaniu Niemca (2003) przedstawiono sygnałnie aktualne problemy polskich uzdrowisk w związku z przystąpieniem Polski do grona krajów UE. Zasady zrównoważonego rozwoju obowiązują w Polsce wszystkich obywateli i podmioty gospodarcze, zgodnie z II polityką ekologiczną państwa (Polityka ekologiczna... 1991, II Polityka ekologiczna... 2000). W przypadku miejscowości uzdrowiskowych ten podstawowy wymóg w przypadku korzystania z walorów przyrodniczych jest poza wszelkimi dyskusjami w zakresie jego słuszności i musi obowiązywać bez żadnych odstępstw. W polskim ustawodawstwie zawarto zapisy w zakresie wskaźników jakości komponentów środowiska, jakie powinny być spełnione w terenach uzdrowiskowych (np. Rozporządzenie... 1998). Należy spodziewać się w następnych latach dalszego postępu w przystosowywaniu i egzekwowaniu prawa chroniącego cenne walory lecznicze uzdrowisk.

Poszukując propozycji wspólnych obszarów zainteresowań między miejscowościami uzdrowiskowymi i otaczającymi je wsiami szczególnie rozwijającymi agroturystykę, zaproponowano następujące obszary współpracy:

- szerokie włączenie w działalność uzdrowiskową otaczających wsi poprzez produkcję kwalifikowanej żywności ekologicznej z przeznaczeniem dla sanatoriów i pensjonatów,
- poszerzenie oferty produkcji żywności przeznaczonej na specjalistyczne diety, np. diety bezglutenowej dla diabetyków,
- rozwijanie bazy służącej poprawie narządów ruchu w zakresie kinezyterapii, hipoterapii,
- rozwijanie agroturystyki pomyślonej jako zaplecza pobytu w sanatoriach dla samych zainteresowanych (leczenie ambulatoryjne z dojazdem na zabiegi lecznicze) lub rodzin chcących odpoczywać w pobliżu leczących się członków rodzin,
- podniesienie atrakcyjności pobytu w uzdrowisku poprzez organizowanie leczenia zintegrowanego w innych uzdrowiskach państw sąsiednich i korzystania z walorów środowiska oryginalnych dla tych obszarów (Słowacja, Ukraina, Czechy, Litwa),
- wyznaczenie terenów na potrzeby treningów w „szkołach przetrwania” dla młodzieży,
- uruchamianie nowych i reaktywowanie działalności obiektów sportowych oraz służących rekreacji i zamiłowaniom (sporty zimowe i letnie).

Wymienione kierunki współpracy mogą być realizowane pod warunkiem zachowania wymogów ustawowych w zakresie sanitacji, higienizacji i ochrony środowiska obszarów podlegających penetracji turystycznej. W literaturze tematu (Sikorski 2001,

Niemiec 2002) podano i omówiono najważniejsze kryteria wyposażania gospodarstw agroturystycznych w środki techniczne, stanowiące standardy w zakresie sanitacji i higienizacji gospodarstw oraz spełniające warunki ochrony środowiska.

Podsumowanie

W gospodarstwach wiejskich, a szczególnie agroturystycznych, zgodnie z polityką ekologiczną państwa powinny być przestrzegane zasady zrównoważonego rozwoju, zapisane w Deklaracji z Rio de Janeiro, polegające na:

- prawie do rozwoju gospodarczego ludzkości w połączeniu obecnych i przyszłych pokoleń z koniecznością ochrony środowiska,
- ochronie środowiska jako integralnej części rozwoju ludzkości, rozpatrywanej łącznie.

Współczesne tempo pracy, standaryzacja i próby ujmowania wszystkiego w rygor organizacyjny wyzwalają w społeczeństwach chęć oderwania się od „uregulowanego” świata i przebywania w warunkach zbliżonych do naturalnych, których można oczekiwać w środowiskach wiejskich, cechujących się zwolnionym tempem życia i opóźnionymi reakcjami na pojawiające się nowości. Trudne, często przeciwstawne tendencje można pogodzić tylko w ramach zrównoważonego rozwoju, który powinien przebiegać głównie w trzech płaszczyznach zarówno w mieście, jak i środowiskach wiejskich:

- ekologicznej, polegającej na zachowaniu naturalnych zasobów przyrodniczych wykorzystywanych

w sposób zrównoważony, rodzima ludność w prowadzonej działalności gospodarczej oraz zaspokajaniu swoich potrzeb socjalno-bytowych powinna maksymalnie redukować antropopresyjne oddziaływanie na środowisko naturalne,

- ekonomicznej, związanej z przemianami polityczno-gospodarczymi kraju i rozwojem infrastruktury gospodarstw w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą przez rodzimą ludność oraz z usługami świadczonymi przyjeżdżającym kuracjom i innym przybywającym w celach turystyczno-rekreacyjnych,
- społecznej, określającej rozwój społeczności miejscowej poprzez możliwość znalezienia zatrudnienia na miejscu, ochronę tożsamości regionalnej w zakresie kultury, obyczajów i możliwości udziału w prowadzonej polityce władz samorządowych w celu rozwoju miejscowości.

Umiejętne połączenie wysiłków terenowych władz administracyjnych w zakresie pomocy w organizacji współpracy między podmiotami gospodarczymi organizującymi usługi lecznicze w miejscowościach uzdrowiskowych i gospodarstwami agroturystycznymi w otulinie tychże uzdrowisk może stać się istotnym argumentem w ocenie konkurencyjności takiej skojarzonej oferty nie tylko na rynku krajowym, ale też i w ofercie kierowanej za granicę.

Literatura

- BILIŃSKI J., NIEMIEC W. 2001: Niektóre aspekty rozwoju agroturystyki w krajach środkowej Europy i w Polsce. Problemy

- współczesnej turystyki i rekreacji. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie* 3: 143–150.
- Informacja o działaniach Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w zakresie agroturystyki i turystyki wiejskiej, 2001. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Departament Rozwoju Wsi, Warszawa .
- KANDEFER W. 2002: Produkt agroturystyczny – uwarunkowania rozwoju. Agroturystyka w teorii i praktyce. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn.
- NIEMIEC W. 2002: Turystyka alternatywna w zgodzie ze środowiskiem. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu.
- NIEMIEC W. 2003: Aktualne problemy polskich uzdrowisk. Wybrane zagadnienia rozwoju regionalnego i zarządzania organizacjami. *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu*. 7: 113–120.
- Polityka ekologiczna państwa, 1991. Urząd Rady Ministrów, Warszawa.
- II Polityka ekologiczna państwa, 2000. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Prace badawcze w turystyce, 2003. Materiały konferencyjne. Ministerstwo Gospodarki i Polityki Społecznej. Departament Turystyki.
- Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa w sprawie dopuszczalnych wartości stężeń substancji zanieczyszczających w powietrzu z dn. 28.04.1998 r. nr 55, poz. 355.
- SIKORSKI M. 2001: Sanitacja zagród wiejskich w aspekcie wejścia do Unii Europejskiej. *Przegląd Komunalny* 10 (121): 83–98.
- STRZEMBICKI L. 2002: Zachowania konsumentów na regionalnym rynku usług agroturystycznych. Agroturystyka w teorii i praktyce. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn.
- TRZCIŃSKA H. 2003: Oferta turystyczna jako substytut lecznictwa uzdrowiskowego. Wybrane zagadnienia rozwoju regionalnego i zarządzania organizacjami. *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu*. 7: 121–130.
- Ustawa o uzdrowiskach i lecznictwie uzdrowiskowym z dn. 17.06.1966 r. (DzU nr 23, poz. 150).

Summary

Agrotourism and spas. In the publication the characteristics of Polish agrotourism has been presented as well as the user of service has been described from statistic point of view. New possible areas of cooperation between spas and agrotourism farms, which are localized in spas surroundings, have been proposed in the field of food, recreational and holiday services, taking into account the rule of balanced development.

Author's address:

Witold Niemiec
 Politechnika Rzeszowska
 Zakład Oczyszczania i Ochrony Wód
 ul. Powstańców Warszawy 6, 35-959 Rzeszów
 Poland